

Aquileiától Carnuntumig: földrajzi mobilitás a Borostyánút mentén¹

A szerző, *Felix Teichner* ismertetésre szánt tanulmánya a Borostyánút mentén végbement földrajzi mobilitást vizsgálja. A vaskor óta ez volt az egyik legfontosabb transzkontinentális szállítási útvonal, mely összekötötte a Balti-tengert az Adria-tengerrel. Ez a távolság kb. 1700 km. A legrövidebb (és feltehetően legrégebbi) út elkerülte az alpesi területeket, és a Balti-tenger partjától a mai Lengyelország területén haladt keresztül. A Morva kapun túl, a Visztula mentén a Danzig-öbölhöz haladt, majd a Morva-folyó mentén jutott Ausztriába, ahol Carnuntum közelében keresztezte a Dunát. Innen egyenesen délnek tartva, többek között Scarbantia és Savaria érintésével érte el az Adria-tenger partját. A „keleti, római borostyánút” elnevezés a XIX. századból származik. A borostyánkő leletek, amiket túlnyomórészt a Gdansk (Danzig) és Kalinyingrád (Königsberg) között húzódó partvonalon, a Sambia-nak² nevezett területen találtak, feltételezhetően az egyik legáhítottabb luxuscikk volt az antikvitásban. Az idősebb Plinius leírja a *Naturalis Historia*-ban,³ hogy az említett térségből a germán lakosság elindult délre, hogy *sucinumot* szállítsanak a Római Birodalomba. Főleg Észak-Itáliában, ez az értékes anyag nem csak alapanyagként szolgált a különböző kézműves termékekhez és ékszerekhez, hanem gyógyszerként is fel lehetett használni.⁴

Az első „tél-álló” útvonal keletre az Alpoktól nem csak katonai utánpótlásvolnalként szolgált a határ menti egységeknek fel egészen a dunai limesig, hanem ösztönözte és fokozta az árucserét észak és dél között. A hosszú távú kereskedelem kiindulópontja a Mediterráneum és Észak-Európa között a Ljubljana-medence volt. A térségben a köztársaság korában létrehozott települések (Taurisci, Emporion Nauportus) szerepét a császár-korra átvette

1 Az ismertetést támogatta a Campus Hungary B2/1R/12741 számú ösztöndíjpályázat.

2 Angolul Samland, vagy más néven Borostyánkő-félsziget (Amber Coast). A Balti-tenger délkeleti partvidékén, Kalinyingrádtól északnyugati irányban terül el. Az itt élő törzs a IX–XII. századi porosz törzsszövetség egyik tagja.

3 Nat. hist. XXXVII, 43.

4 Nat. hist. XXXVII, 44.

a colonia Iulia Emona, azonban a Kr. e. 181-ben alapított Aquileia szerepe mindvégig meghatározó maradt, hiszen a Borostyánút itt érte el az Adriai-tengert. Mindemellett Aquileia az egyik legfontosabb csomóponttá, kereskedelmi központtá vált; innen szállították a noricum-i vasat, ezüstöt, és innen szervezték Északkelet-Itália és az északkeleti Alpok kereskedelmét is.

A vizsgálat fő forrásait az útvonal mentén feltárt, kereskedők által emelt feliratok adják, melyek jól tükrözik e réteg névadási és felirat állítási szokásait. A különböző dedikációs és oltárfeliratok felelősek voltak az utazók biztonságaért szárazföldön és vízen egyaránt. A keleti istenségek szokatlanul korai megjelenése összefüggésbe hozható a katona személyek és állami tisztviselők mobilitásával. Savaria területén feltártak egy fogadalmi feliratot, melyet Aecorna istennőnek szenteltek: *Aecornae / Aug(ustae) sac(rum) / Emonienses / qui / consistunt [in] finibus Savar(iensium) / v(otum) s(olverunt) / l(ibens) m(erito)*. A felirat egy szobor talapzatán volt látható, és a Kr. u. első század második felére datálják. A felirat fontossága az, hogy Aecorna istennő jelenlegi ismereteink szerint csak a Ljubljana-medencében dokumentált. Ebből az következik, hogy a felirat állítója nem egy savariai, helyi személy volt, hanem minden valószínűség szerint Emonából érkezhetett. Az *Emonienses* valószínűsíthetőleg kereskedők vagy kézművesek voltak, akik létrehoztak egy érdekvédelmi szervezetet, collegiumot a Borostyánút legészakabban fekvő *coloniájában*. A kereskedelmi központokban (például: Emona, Poetovio és Celeia) talált feliratok számos sajátosságot megőriztek a kereskedőktől és kézművesekről a vizsgálat középpontjában lévő út mentén.

A feliratos corпуст vizsgáló elemzések bebizonyították, hogy az észak-itáliai, leginkább aquileiai kereskedőcsaládok (például a Caesernii és Barbii) irányították és szervezték a kereskedelmet és üzletet a legfontosabb észak-déli vonalon. *Jaroslav Sasel* a családokban található nagy számú felszabadított rabszolgákon alapuló vizsgálatában bemutatta a szisztematikusan létrehozott gazdasági befolyást. A Caesernii leginkább Pannonia területe felé orientálódtak, míg a Barbii a szomszédos provinciában, Noricumban is működtek. Emona lakosságát – a veteránokon kívül – nagyrészt fontos aquileiai és más észak-itáliai családok adták. A feliratokon olyan megkülönböztető *gentiliciumokat* találhatunk, mint: Aelii, Aemilii, Appulei, Barbii, Caesemii, Cantii, Castricii, Claturnii, Clodii, Dindii, Marci, Petronii, Vellii. Ők voltak az úgynevezett uralkodó elit tagjai a városban. Ugyanezen családok találhatók meg a Borostyánút menti településeken is. A családok hamar befolyást szereztek a város irányításában is. A legújabb vizsgálatok kimutatták, hogy Noricum városirányításának csupán egy tizede származott a helyi lakosok-

ból. Például: Ti. Barbius Valens, Savaria egyik első *decuriója*, és Decimus Castricius Verus Antonius Avitus ugyanezt a tisztséget viselte Celeiában a második század elején. A Barbii és Castricii Aquileiából származó családok voltak. A politikai szempontból legsikeresebb aquileiaiak a Caesernii voltak. Olyan tisztségeket töltöttek be, mint például a *consul suffectus*, Nicomédia *curatora* és Ciprus helytanója. A részletes vizsgálat kimutatta, hogy a Borostyánút mentén elhelyezkedő újonnan alapított településekre az észak Itáliából érkező személyek (a gentilicium alapján) általában nem veteránok, hanem civil kereskedők és telepes családok voltak.

Tanulmányában a szerző kiemelt egy fontos kereskedelmi központot a már említett Noricumban. A várost ma Magdalensbergnek hívják és hasonló központként, csomópontként funkcionált, mint például Aquileia. A település Klagenfurt és a Dráva-Száva folyók közelében fekszik, ami összeköttetést jelentett kelettel: a Balkán-félszigettel és a Fekete-tengerrel.

Mindkét város esetében megfigyelhető, hogy kereskedelmi központtá válásukban nagy szerepet játszott a földrajzi elhelyezkedésük: mindkét város folyó partján, vagy annak közelében fekszik, és mindkét esetben találunk összeköttetést a tengerrel.

A szerző megállapítása, hogy általánosságban a kis szentélyek (akár ősi, akár új istennek volt szentelve) jobban mutatják a településen, településen élő népesség összetételét és földrajzi mobilitását a Borostyánút mentén, mint a klasszikus birodalmi és állami kultuszok. Savariában a colonia egyik *decuriója* dedikációs feliratot állíttatott Isis Augustae istennőnek az első század végén.⁵ Ez a személy egy észak-itáliai kereskedőcsaládból, a Barbia nemzetségből származott (Ti. Barbius Valens), és délről a Borostyánút mentén érkezett a coloniába. Folytatva a vizsgálatot, a szerző leírja, hogy Poetovioiban két épületet emeltek. Az egyik egy templom volt a *beneficarii*-nak, akik az úti közlekedés biztonságáért feleltek, a másik pedig egy Iuppiter Dolichenusnak szentelt templom volt. Iuppiter Dolichenus összefüggésbe hozható a szír Baal Dolichenus istennel. Az úti isteneknek (Dii Itinerarii) a feladatuk az volt, hogy közvetlenül az utazókra vigyázzanak.

Végző konklúzióként a szerző megállapítja, hogy a Birodalom gazdasági, kereskedelmi és politikai kapcsolatainak eredménye volt a Borostyánút menti római provinciális lakosság változatos, kevert és kozmopolita természetű. F. Teichner kimutatta, hogy Noricumban és Pannoniában a keleti istenségeknek szentelt feliratok, oltárok stb. előbbinél 14 százalékot, az utóbbinál 16 százalékot tesznek ki a teljes leletanyagból. Ezzel szemben a Borostyánút menti nagyobb városokban vagy központokban ez a szám

⁵ CIL III, 4156.

sokkal magasabb. Például Emonában 21,4%, Savariában 24%, Poetovioban pedig 35%. Mindez a magas fokú földrajzi mobilitásnak a következménye, amelyek megmutatkoznak a helyi népességben is.

F. Teichner: From Aquileia to Carnuntum: Geographical mobility along the Amber Road. In Veleia 30, 2013. 47–73. o.

Lehrer Nándor